

ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJA GALUTINĖS INSTANCIJOS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Karolina Bubnytė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: k.bubnyte@tm.lt

Straipsnyje analizuojant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos taikymą galutinės instancijos Lietuvos teismų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) praktikoje, atskleidžiamas Konvencijos internalizavimo kokybinis aspektas. Aptariamos šiam procesui turinčios įtakos normatyvinės ir bihevioristinės prielaidos, išskiriamos galimos Konvencijos taikymo formos ir būdai, kartu atskleidžiama Lietuvos teismų vaidmens Konvencijos įgyvendinimo procese nacionalinės ir tarptautinės teisės požiūriu reikšmė.

The article deals with a qualitative aspect of the internalization of the European Convention on Human Rights through analysis of the application of the Convention in the case law of the Lithuanian courts of last resort (namely, the Lithuanian Supreme Court and Lithuanian Supreme Administrative Court). The factors – both normative and behavioural – influencing the process at issue are discussed, possible forms and modes of the application of the Convention are distinguished, simultaneously, the significance of the role of Lithuanian courts in the process of the implementation of the Convention is disclosed from both perspectives – that of national and international law.

Įvadas

Galutinės instancijos Lietuvos teismų¹ praktikoje pastarąjį dešimtmetį padidėjęs Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau tekste – ir Konvencija) taikymo intensyvumas² rodo,

kad jų darbe Konvencija yra tapusi kasdieniu instrumentu. Straipsnyje nagrinėjamas Konvencijos, nacionalinės teisės sudedamąja dalimi tapusios tarptautinės sutarties, 1995 m. balandžio 27 d. ratifikavimo įstatymu [2] ją inkorporavus į Lie-

¹ Straipsnyje nėra aptariamas Konvencijos taikymas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Atsižvelgiant į ypatingą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo statusą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo statusą teisminės valdžios sistemoje, Konvencijos taikymo analizę šio teismo jurisprudencijoje numatoma atlikti atskirai ir tyrimo rezultatus paskelbti kitoje autorės publikacijoje.

² Palyginti: internetinės duomenų bazės www.in-

folex.lt duomenimis, 2001 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra daręs nuorodas į Konvenciją ir (ar) EŽTT praktiką daugiau nei keturiuose dešimtyse bylų, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas – trijose bylose, 2011 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokias nuorodas yra daręs jau bemaž aštuoniose dešimtyse bylų, o Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas – artėja prie 200 bylų skaičiaus.

tuvos teisės sistemą ir prilyginus įstatymo galios nacionaliniam teisės aktui, taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau – ir LVAT) praktikoje. Pažymėtina, kad Konvencija, ir būdama inkorporuota į monistiniu požiūriu grindžiamą vidaus teisės sistemą, nepraranda savo tarptautinio (ir supranacionalinio) pobūdžio, tad galimas ir kitoks požiūris į Konvencijos taikymą, kaip į vieną iš ekstranacionalinių teisės šaltinių, darančių įtaką taikant ir aiškinant Lietuvos teisę³. Nors tokia požiūrių į Konvencijos taikymo analizę Lietuvos teismų praktikoje perskyra gali atrodyti pernelyg dirbtinė, akivaizdu, kad teismai negali nepaisyti šio teisės instrumento dvilypumo. Suabsoliutinus Konvencijos supranacionalinį pobūdį, teismai taptų tik mechaniniais Konvencijos teisės (apimančios ir ją aiškinančią Europos Žmogaus Teisių Teismo, toliau – ir Teismo arba EŽTT, praktika) transportuotojais į nacionalinės teisės sistemą, neatsižvelgiant į jos savitumą. Kita vertus, teismams ignoruojant tarptautinį ir supranacionalinį Konvencijos pobūdį, kyla grėsmė jos taikymą padaryti priklausomą nuo vidaus teisės, ne tik prarandant galimybę naudojantis Konvencijos teise tobulinti Lietuvos teisės standartus, bet ir rizikuojant tapti valstybės pagal Konvenciją prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų pažeidimo priežastimi.

Dėsninga, kad Lietuvos teismai taikydami Konvenciją atlieka dvejopą vaidme-

³ Pavyzdžiui, E. Kūris yra nagrinėjęs Konvencijos, kaip vieno iš ekstranacionalinės kilmės teisės akto, daromą poveikį Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją. Plačiau žr.: KŪRIS, E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją, *Teisė*, 2004, t. 50, p. 78–93.

ni⁴. Visų pirma kiekvienas teismas, taikydamas Konvenciją, veikia kaip nacionalinės teisės sistemos institucija, įsteigta ir funkcionuojanti pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir saistoma pirmiausia jos reikalavimų, t. y. kaip nacionalinės teisės integralumo, nacionalinių žmogaus teisių apsaugos standartų sergėtojas. Lygia greta šiame procese užtikrinami ir *tarptautiniai* (ar *supranacionaliniai*) žmogaus teisių apsaugos reikalavimai, teismui tiesiogiai dalyvaujant kuriant tarptautinės teisės standartus. Šiuo požiūriu pabrėžtinai unikalus nacionalinių teismų atliekamas integracinis vaidmuo, gebėjimas sujungti skirtingų teisės sistemų – tarptautinės ir nacionalinės elementus į bendrą *corpus juris*, byla po bylos Konvencijos teisės standartus perkeliant į nacionalinę teisės sistemą (juos *internalizuojant*).

Straipsnyje analizuojamas Konvencijos taikymas Lietuvos galutinės instancijos teismų praktikoje, siekiant atskleisti kokybinį Konvencijos internalizavimo proceso aspektą. Siekiant šio tikslo, pirmiausia nagrinėjamas pats Konvencijos taikymo kontekstas – šiam procesui turinčios įtakos prielaidos. Išskiriamos ir aptariamoms Konvencijos taikymo formoms, duodančios kryptį teismams renkančioms konkrečius

⁴ Teisės moksle Georges Scelle dar 1932 m. yra suformulavęs suskilusio vaidmens teoriją (angl. *role splitting theory*), kurios esmė yra ta, kad kompetentingos institucijos, kurioms įgaliojimai suteikti pagal vieną teisės sistemą (nacionalinę), naudoja savo funkcinę kompetenciją siekdamos užtikrinti kitos teisės sistemos (tarptautinės) normų veiksmingumą. Plačiau žr.: DUPUY, P.-M. Unity in the application of international law at the global level and the responsibility of judges at the National level: Reviewing Georges Scelle's „Role splitting“ theory. In BOISSON DE CHAZOURNES, L.; KOHEN, M. *International Law and the Quest for its Implementation/Le Droit international et la quête de sa mise en oeuvre Liber Amicorum Vera Gowlland-Debbas*. Leiden, 2010, p. 417–429.

Konvencijos taikymo būdus. Atsižvelgiant į Lietuvos teismų požiūrio Konvencijos teisės atžvilgiu sąsają su galimais šio proceso padariniais, išskiriami ir aptariami teismų naudojami Konvencijos taikymo būdai, siekiant parodyti visą Konvencijos, kaip ypatingo vidaus teisės instrumento, pasižyminčio tarptautine ir supranacionaline dimensija, veikimo spektrą Lietuvos teismuose ir išsiaiškinti teismų vaidmens reikšmę taikant Konvenciją nacionalinės ir tarptautinės teisės požiūriu.

1. Konvencijos taikymo kontekstas

Konvencijos, kaip nacionalinės teisės sudedamosios dalies, taikymo galutinės instancijos Lietuvos teismuose kontekstas suprantamas kaip Konvencijos taikymą skatinančių ir (arba) ribojančių prielaidų visuma. Teisę suvokiant kaip socialinės tikrovės reiškinį, remiamasi ne vien normatyvine, bet ir deskriptyvia metodologija, ypatingą reikšmę teikiant pačių teismų požiūriui į Konvencijos taikymą. Atitinkamai Konvencijos taikymo prielaidos yra skirstomos į normatyvines (objektyviasias) ir biheavioristines (subjektyviasias).

1.1. Normatyvinės prielaidos

Nei pačiame Konvencijos tekste, nei EŽTT praktikoje nėra reikalavimų dėl konkretaus Konvencijos nuostatų įtvirtinimo vidaus teisėje būdo⁵, dėl jos teisinės galios⁶ ar juo

⁵ Tiesa, 1978 m. *Airija prieš Jungtinę Karalystę* sprendime Teismas yra pažymėjęs, kad Konvencijos teisės ir laisvės kiekvienam susitariančiųjų šalių jurisdikcijoje esančiam asmeniui turi būti užtikrinamos tiesiogiai ir kad šis ketinimas yra geriausiai atspindėtas tais atvejais, kai Konvencija inkorporuota į vidaus teisę.

⁶ Neatsižvelgiant į tai, kokią teisinę galią valstybės narės būtų suteikusios Konvencijos nuostatomis savo vidaus teisėje (valstybių Konvencijos dalyvių teisėje formalus šios tarptautinės sutarties teisinis statusas svyruo-

labiau dėl konkrečių Konvencijoje įtvirtintų teisių užtikrinimo formų [9]. Vis dėlto išskirtini ir Konvencijos teisės normatyviniai veiksniai, skatinantys jos internalizavimą. Pirma, kai kurios Konvencijos nuostatos pačios nukreipia į nacionalinės teisės reikalavimus⁷. Antra, visa Konvencijos sistema grindžiama pamatiniu subsidiarumo principu, atsispindinčiu Konvencijos 13 ir 35 straipsnių nuostatose ir EŽTT praktikoje išplėtotoje vertinimo nuožiūros laisvės (*margin of appreciation*) doktrinoje [10; 11]. Maža to, EŽTT, aiškindamas Konvencijos 1 straipsnį kartu su 13 ir 35 straipsnių nuostatomis, suformulavo subsidiarumo principą papildantį pirmumo principą, reiškiantį pirmąsias svarbos nacionalinių valdžios institucijų pareigą ir atsakomybę įgyvendinti Konvenciją nacionaliniu lygmeniu [45, p. 361] ir, kai kurių autorių nuomone, rodantį paradoksalią tendenciją: kuo giliau Konvencijos teisei leidžiama skverbtis į nacionalines teisės sistemas, tuo geriau užtikrinamas subsidiarumo principo veikimas [46, p. 125–159]. Trečia, šis skverbimasis nėra savitiksliis, juo siekiama nacionalinių teismų, kaip svarbiausių Konvencijos garantuojamų teisių gynėjų, pozicijų stiprinimo⁸.

Pastarojo meto teisės literatūroje pabrėžiama, kad, nepaisant formalaus

ja nuo paprasto įstatymo iki viršesnio nei konstitucijos teisinės galios akto) – tarptautinės teisės požiūriu šiuo atžvilgiu galioja seniai žinoma paprotinė norma, įtvirtinta Vienos konvencijos 27 straipsnyje: tarptautinių įsipareigojimų nevykdymo negalima pateisinti remiantis vidaus teisės nuostatomis.

⁷ Pavyzdžiui, EŽTT ne kartą yra konstatavęs, kad žodžiai „teisėtai“ ir „įstatymo nustatyta tvarka“ Konvencijos 5 straipsnio 1 dalyje iš esmės nukreipia atgal į nacionalinę teisę ir įtvirtina pareigą laikytis materialinių ir procesinių jos normų.

⁸ Tai pabrėžiama ir svarbiausiose pastarojo meto Europos Tarybos iniciatyvose dėl Konvencijos mechanizmo tobulinimo, pvz.: 2010 m. Interlakeno, 2011 m. Izmyro ir 2012 m. Braitono deklaracijose, priimtose dėl EŽTT (ir visos Konvencijos sistemos) ateities.

tarptautinės teisės viršenybės principo, vidaus teisė pati nustato tarptautinės teisės įgyvendinimo sąlygas ir ribas [50, p. 286–288]. Tad konkrečių Konvencijos taikymo normatyvinių prielaidų labiau reikia ieškoti Lietuvos teisėje. Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis [1], implikuoja monistinį požiūrį į tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – ir Konstitucinis Teismas ar LRKT), atlikdamas išankstinę Konvencijos konstitucingumo kontrolę prieš jos ratifikavimą, 1995 m. sausio 24 d. išvadoje yra išaiškinęs, kad ši konstitucinė nuostata reiškia lygiagrečią tarptautinės ir vidaus teisės derinimo sistemą, pagal kurią tarptautinės sutartys transformuojamos šalies teisės sistemoje (inkorporuojamos į ją), ir kad Konvencijos atžvilgiu tai reiškia, jog ratifikuota ir įsigaliojusi ji tampa sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir turės būti taikoma kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai [4]. Maža to, Konstitucinis Teismas iš anksto „suorientuotavo“ Lietuvos teismus dėl jau minėto Konvencijos išskirtinumo, t. y. atsižvelgdamas į ypatingą Konvencijos tikslą, Konvencijos atliekamą funkciją prilygino konstitucinėms žmogaus teisių garantijoms, kurias Konstitucija įtvirtina šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu. Taigi, pasak Konstitucinio Teismo, Konvencijos nuostatos, apibrėžiančios žmogaus teises ir laisves, turi būti įgyvendinamos realiai ir gali būti taikomos kartu su Konstitucijos nuostatomis, jeigu jos pastarosioms neprieštarauja [4]. Konstitucinio Teismo išvadoje suformuluoti ypatingos svarbos

doktrininiai teiginiai, nubrėžę Lietuvos ir Konvencijos teisės suderinimo konstitucinius metodologinius pagrindus, ir, nepaisant išsakytos kritikos dėl Konstitucinio Teismo išvados⁹, reiškę *a priori* pripažįstamą Konvencijos gebėjimą *papildyti* nacionalinį žmogaus teisių apsaugos teisinį reglamentavimą. Kartu sudarytos Konvencijos tiesioginio taikymo, Konvencijos viršenybės nacionalinės teisės taikymo atžvilgiu (išskyrus Konstituciją), prasminio-loginio, o ne pažodinio žmogaus teisių aiškinimo būtinumo prielaidos, parengusios dirvą tolesnei nacionalinės teisės aiškinimo plėtotei ordinarinių teismų praktikoje Konvencijos teisei palankia kryptimi. Kita vertus, svarbu pažymėti, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurioje ne kartą atsisakyta tirti Lietuvos įstatymų atitiktį Konvencijai, kaip tos pačios – įstatymo teisinės galios teisės aktui¹⁰, nacionalinių įstatymų konvencingumo klausimų tyrimas buvo skirtas ordinariniams teismams, iš esmės sustiprinant jų vaidmenį taikant Konvenciją.

1.2. Biheavioristinės prielaidos

Ne naujiena, kad valstybių tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisių apsaugos srityje įgyvendinimo veiksmingumas apskritai priklauso nuo šių tarptautinių (ar su-

⁹ Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada kritikuota daugiausia dėl to, kiek pagrįstai joje buvo suabejota Konvencijos tiesioginio taikymo baudžiamojoje ir baudžiamojo proceso teisėje galimybėmis. Tiesa, tai neužkirto kelio Lietuvos teismams lygiais pagrindais taikyti Konvenciją ir baudžiamojoje bei baudžiamojo proceso teisėje, plačiau žr. JOČIENĖ, D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 140–143.

¹⁰ Pvz., žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 25 d. ir 2004 m. balandžio 7 d. sprendimus.

pranacionalinių) teisinių standartų akceptavimo nacionaliniuose teismuose, savo ruožtu lemiantis ir jų internalizavimo valsybės vidaus teisėje apimtį ir mastą [48]. Tad ir Konvencijos įgyvendinimo sėkmė daugiausia priklauso nuo daugmaž palankaus teismų požiūrio į Konvencijos teisės taikymą, arba vadinamųjų biheavioristinių Konvencijos taikymo prielaidų. Išskirtini šie svarbiausi LAT ir LVAT praktikoje suformuluoti Konvencijos taikymo bendrosios kompetencijos¹¹ ir administraciniuose teismuose¹² principai, kuriuos teismai kilidino iš minėto Konstitucijos 138 straips-

¹¹ LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime Nr. 1 konstatuota, kad „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir taikoma tiesiogiai kartu su nacionaliniais įstatymais, reguliuojančiais ginčo santykį <...>. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikcija apima visus Konvencijos aiškinimo ir taikymo klausimus (Konvencijos 45 str.). Teismas, taikdamas teisės aktus, turi vadovautis Europos Žmogaus Teisių Teismo priimtais sprendimais, kuriais aiškinamos Konvencijos nuostatos bei jų taikymo klausimai“. Plačiau žr. LAT senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimą Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“.

¹² LVAT 2004 m. lapkričio 9 d. sprendime užėmė labai panašią poziciją konstatuodamas, kad „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisės sistemos dalis. Tai yra tarptautinės teisės šaltinis, ir ši Konvencija yra tiesioginio taikymo aktas. Remiantis tarptautinės teisės viršenybės prieš nacionalinę teisę principu (Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalis, Konstitucijos 135 straipsnis), Konvencijos normoms turi būti suteiktas prioritetas, jeigu nacionalinė teisė nustato kitokias taisykles negu Konvencija, ar nacionalinės teisės normos būtų nepakankamai aiškios ir gali būti interpretuojamos įvairiai“. Minėtam sprendime teismas taip pat pažymėjo, kad, siekiant visiškai suvokti Konvencijos garantuojamų teisių turinį, administraciniams teismams būtina vadovautis EŽTT praktika ir kad tokia būtinybė yra pripažįstama ir kitų teismų – LRKT ir LAT – praktikoje. Plačiau žr. LVAT 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A-3-750-2004.

nio: 1) Konvencijos tiesioginio taikymo principas, 2) Konvencijos taikymo viršenybės nacionalinei teisei principas ir 3) būtinumas vadovautis Konvencijos nuostatas aiškinančia EŽTT praktika.

Ordinarinių Lietuvos teismų praktikoje suformuotas besąlyginis reikalavimas taikant Konvenciją vadovautis jos nuostatas aiškinančia EŽTT jurisprudencija, grindžiamas išimtinai monistiniu požiūriu į nacionalinės ir tarptautinės teisės santykį. Toks reikalavimas nedviprasmiškai implikuoja „veidrodinį“ EŽTT praktikos perkėlimo į vidaus teisę principą, ir šiuo požiūriu skiriasi nuo daugelio Europos Tarybos valstybių „senbuvių“ teismų praktikoje¹³ vyraujančio labiau dualaus požiūrio į Konvencijos teisę, kai, nepaisant Konvencijos atžvilgiu naudojamos monistinės technikos, pasilieka ir rezervas atsitraukti, ir kompromisinio sprendimo paieškos galimybė teisiniu dialogu¹⁴. Kita vertus, gry-

¹³ Šiuo klausimu iškalbinga Nyderlandų Aukščiausiojo teismo, kuris yra konstatavęs, kad EŽTT Konvencijos pateiktas aiškinimas nėra Nyderlandų teisės sistemos dalis, pozicija; šis aiškinimas yra pačios Konvencijos sudedamoji dalis. Plačiau žr.: NOLLKA-EMPER, A. The Application of Treaties in the Netherlands. forthcoming in: SLOSS, D. and JINKS, D. *The Role of Domestic Courts in Treaty Enforcement: a Comparative Study*, eds. Cambridge University Press. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1218063>. Jungtinės Karalystės Lordų rūmų sprendimuose išsakyta pozicija, pagal kurią nuo aiškios ir nuoseklos EŽTT praktikos teismai gali nukrypti, tačiau tik esant ypatingoms aplinkybėms ir svarioms priežastims. Plačiau žr.: KRISCH, Nico. The Open Architecture of the European Human Rights Law, *The Modern Law Review*, Vol. 71, No. 2 (Mar., 2008), p. 183–216, p. 11–13. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/action/doBasicSearch?Query=krisch&c=on&wc=on>>.

¹⁴ Dualistiniu požiūriu vadinama teismų praktikoje atsispindinti tendencija, kad nei EŽTT sprendimų vykdymas, nei iš jų atkeliaujančių standartų perkėlimas į vidaus teisę nėra mechaninis procesas, tad greta monistinės technikos, apimančios Konvencijos teisės tiesioginio taikymo, tiesioginio veikimo, derinamojo

nasis monistinis požiūris dar nereiškia, kad Konvenciją taikantys teismai jos atžvilgiu bus nusiteikę „draugiškai“ ir pasieks geresnį Konvencijos teisės internalizavimo rezultatą. Lietuvos teismų praktikoje nesant suformuluotų Konvencijos teisės internalizavimo patikros kriterijų, atsiranda plačių galimybių reikštis subjektyviam teismo požiūriui į Konvencijos taikymą, kartais lemiančiam ir nepagrįstą skirtingų Konvencijos teisės taikymo *formų* niveliavimą.

2. Konvencijos taikymo formos ir būdai

Konvencijos taikymo *forma* suprantama objektyvus, turintis įtakos taikant Konvenciją veiksnys, priklausantis nuo to, ar nacionalinio teismo byloje nagrinėjamas konvencinis klausimas jau buvo tirtas EŽTT atitinkamoje byloje prieš Lietuvą, ar tik byloje prieš kitas valstybes. Pagal tai skiriamos *ex post* (paskesnioji) ir *ex ante* (išankstinė) Konvencijos taikymo formos, kurių kiekviena rodo ir Konvencijos taikymo vidaus teisėje kryptį. Konvencijos taikymo *būdai* – konkretūs teismų veikloje naudojami Konvencijos teisės internalizavimo įrankiai. Didėjančia palankaus teismo požiūrio į Konvencijos teisę ir jos poveikį konkrečios bylos rezultatui (ir apskritai Lietuvos teisei) kryptimi skiriami keli netiesioginiai Konvencijos taikymo būdai (formalus, autonominis, papildantis ir derinamojo aiškinimo) ir tiesioginio taikymo būdas.

2.1. Konvencijos taikymo formos

Konvencijos *ex post* taikymo forma ypač tinga tuo, kad EŽTT sprendimai byloje

vidaus teisės aiškinimo, taikymo viršenybės principus, naudojamosi Konvencijos teisės internalizavimo patikros kriterijais.

prieš Lietuvą, kuriais konstatuojami Konvencijos pažeidimai, sukelia įpareigojimus teismams, ir visoms kitoms valdžios institucijoms, prireikus imtis individualių priemonių, kuriomis pažeidimas būtų nutrauktas, ir, kiek įmanoma, atitaisyti jo padariniai, ir (arba) bendrųjų priemonių, kuriomis būtų užkirstas kelias panašioms Konvencijos pažeidimams (įpareigojimai *inter partes*). Šiais atvejais Lietuvos teismai, galima sakyti, *priversti* taikyti atitinkamą EŽTT, kaip supranacionalinę kontrolę atlikusios institucijos, sprendimą. Taikant Konvenciją *ex post* ordinariuose teismuose yra pripažįstama EŽTT sprendimų byloje prieš Lietuvą teisinė *res judicata* galia [21; 22; 31] ir tiesioginių taikymo galimybė, tačiau ir šiuo atveju EŽTT sprendimai neturėtų būti taikomi mechaniškai.

Taikant Konvenciją *ex ante* – diskrecijos laisvė yra gerokai platesnė, iš esmės leidžianti teismams savo nuožiūra spręsti, kuriuos Konvencijos teisės elementus ir kokia apimtimi transformuoti į valstybės vidaus teisę. *Ex ante* Konvencijos taikymo forma neatsiejama nuo diskusijos dėl EŽTT sprendimų *erga omnes* teisinės galios problemos – ar teismai turi atsižvelgti į visus EŽTT sprendimus, priimtus byloje prieš kitas valstybes? Šiuo požiūriu atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT pažymi ne visų savo sprendimų *erga omnes* poveikį, o tik turinčių principinę reikšmę¹⁵, kuriais

¹⁵ Teismo 2007 m. balandžio 2 d. nuomonėje pabrėžiama, kad nors jo sprendimai pagal Konvencijos raidę neturi *erga omnes* poveikio (Konvencijos 46 straipsnis), „visos valstybės turėtų tinkamai atsižvelgti į prieš kitas valstybes priimtus sprendimus, ypač į turinčius principinę reikšmę (*judgments of principle*), taip siekdamos užkirsti kelią nustatyti galimus pažeidimus byloje prieš jas pačias“. Plačiau žr. Opinion of the Court on the Wise Persons' Report (as adopted by the Plenary Court on 2 April 2007).

suformuota aiški ir nusistovėjusi Teismo praktika, kitaip tariant, plėtojami bendri Konvencijos garantuojamų teisių standartai. Tiek minėtos Konvencijai taikyti turinčios įtakos normatyvinės ir biheivoristinės prielaidos, tiek skirtingos Konvencijos taikymo formos daro įtaką teismams pasirenkant skirtingus Konvencijos taikymo būdus.

2.2. Konvencijos taikymo būdai

Pagrindiniai teisės literatūroje skiriami tarptautinių sutarčių taikymo būdai nacionalinėje teisėje – harmonizuojančio (derinamojo) aiškinimo (*consistent interpretation*), netiesioginis ir tiesioginio taikymo (*direct application*)¹⁶ – siejami su nacionalinės ir tarptautinės teisės neatitikčių sprendimu, užtikrinant pastarosios reikalavimų įgyvendinimą, neatspindi viso galimo teismų požiūrio į Konvencijos, kaip ypatingu *sui generis* pobūdžiu pasižyminčios tarptautinės sutarties, tapusios ir vidaus teisės instrumentu tikrąja šio žodžio reikšme, taikymą spektro. Todėl tikslinga išskirti ir kitus netiesioginio Konvencijos taikymo būdus, kurie naudojami taikant Konvenciją, kaip paprastą vidaus teisės sudedamąją dalį, ir nesant nesuderinamumo tarp šių dviejų teisės sistemų. Konvencijos netiesioginio taikymo būdais laikytinas formalus (mechaninis) ir iš dalies auto-

nominis jos taikymas. Tarpiniu laikytinas papildantis Konvencijos taikymo būdas, kai Konvencijos teisėje ieškoma iš esmės nacionaline teise grindžiamos teismo argumentacijos pastiprinimo, nors bylai išnagrinėti pakaktų ir nacionalinės teisės.

Formaliu (arba **mechaniniu**) Konvencijos taikymu vadinamas toks jos taikymo būdas, kai į atitinkamą Konvencijos nuostatą nuorodos daromos *pro forma*, nesiejant jų su atitinkama EŽTT praktika ir neplėtojant atitinkamų vidaus teisės nuostatų. Tai formalus monistinis požiūris į Konvencijos taikymą, kai Konvencijos teisė neturi įtakos nei vidaus teisės turiniui, nei galutiniam bylos rezultatui. Tačiau šis Konvencijos taikymo būdas gali lemti Konvencijos požiūriu visiškai ydingą vidaus teisės taikymą ir aiškinimą. Galutinės instancijos Lietuvos teismų praktikoje formalus Konvencijos taikymas nėra dažnas reiškinys, labiau sietinas su praeities klaidomis (*quae nocent, docent*). Pavyzdžiui, LAT 2006 m. birželio 8 d. nutartyje vertindamas sutuoktinės teisės pasirinkti savo vyro pavardę ribojimo klausimą, konstatavo, kad valstybinės kalbos vartojimo ir apsaugos taisyklės priskirtinos prie viešosios tvarkos valstybėje, todėl šių taisyklių vykdymas negali būti vertinamas kaip Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnio ir Konvencijos 8 straipsnio nuostatose įtvirtinto asmens ir jo šeimos privataus gyvenimo neliečiamumo principo pažeidimas [19]. Tokia teismo išvada sunkiai suderinama su bylos nagrinėjimo metu egzistavusia aiškia ir nuoseklia EŽTT praktika, pagal kurią asmens pavardė neabejotinai laikyta patenkančia į Konvencijos 8 straipsnio taikymo sritį¹⁷. LAT 2005 m. spalio 4 d. nu-

¹⁶ Atskirti tiesioginį ir netiesioginį Konvencijos taikymą yra gana sudėtinga. Visų pirma tiesiogiai Konvencija taikoma remiantis atitinkama vidaus teisės norma: Lietuvoje jis kildinamas iš Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalies, įtvirtinančios, kad ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, ir šią Konstitucijos nuostatą aiškinančios oficialiosios konstitucinės doktrinos. Kita vertus, net ir tiesiogiai taikant Konvenciją yra vykdomas nacionalinės teisės normų apdorojimas, adaptacija, derinant skirtingus supranacionalinės ir nacionalinės sistemų standartus.

¹⁷ Pvz., žr. EŽTT 2001 m. lapkričio 8 d. nutarimą dėl priimtumo byloje *Šiškina et Šiškins c. la Lettonie*

tartyje [20], kuria asmenys, protestuodami dėl susidariusios padėties žemės ūkyje, 2003 m. inicijavę ir blokažę kai kurias Lietuvos kelių atkarpas, dėl šių veiksmų buvo pripažinti kaltais, padarę BK 283 straipsnio (riaušės) 1 dalyje numatytą veiką, nesutiko, kad buvo pažeista nuteistųjų teisė į saviraiškos laisvę (Konvencijos 10 straipsnis), motyvuodamas, kad Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje kalbama apie apribojimų ir sankcijų taikymą, ir būtent ši nuostata pritaikyta byloje, nevertinant pritaikytos sankcijos proporcingumo nei Konvencijos 10 straipsnyje garantuojamos saviraiškos laisvės, nei kitų kasatorių teisių ir laisvių ribojimo požūriu, nes, pasak teismo, jie nuteisti ne už tai, kad reišė savo nuomonę ar skleidė idėjas, o už veiksmus, kuriais buvo šurkščiai pažeista viešoji tvarka¹⁸. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje formalus Konvencijos taikymas buvo gana paplitęs verti-

(pareiškimo Nr. 59727/00), EŽTT 2004 m. gruodžio 7 d. nutarimą dėl priimtumo byloje *Mentzen alias Mencia v. Latvia*, 07/12/2004 (pareiškimo Nr. 71074/01). Šiame kontekste paminėta ir vėliau nagrinėta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo *Runevič-Vardyn* byla (2011 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje C-391/09), kurioje buvo spręstas ne lietuvių tautybės asmenų vardų ir pavardžių rašymo civilinės būklės aktuose tik lietuviškaisiais rašmenimis suderinimo su ES teise klausimas. Teismas konstatavo, kad asmens vardas ir pavardė yra vienas iš pagal Pagrindinių teisių chartijos 7 straipsnio ir Konvencijos 8 straipsnio saugomų elementų, tad vertinant atitinkamus ribojimus taikytinas įprastas pagal minėtus straipsnius proporcingumo testas.

¹⁸ Bylos nagrinėjimo metu suformuota aiški EŽTT praktika bylose, kuriose baudžiamųjų sankcijų pritaikymo proporcingumo klausimai dėl asmenų grupių reišiamų protestų buvo nagrinėti pagal 10 ir 11 straipsnius, pvz., žr. Teismo 1991 m. balandžio 26 sprendimą *Ezeilin prieš Prancūziją* byloje, pareiškimo Nr. 11800/85. Šiuo metu skundai dėl daugelio tariamų Konvencijos pažeidimų (ir pagal 10 straipsnį), suformuluoti minėtos baudžiamosios bylos kontekste, yra nagrinėjami EŽTT byloje *Kudrevičius ir kiti prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 37553/05).

nant skundus dėl kalinimo sąlygų atitikties Konvencijos 3 straipsniui (kankinimo uždraudimas), kai nevertinant, ar atitinkamas valdžios institucijų veikimas (neveikimas) pasiekė minimalų žiaurumo lygį, kad galėtų būti laikomas patenkantis į Konvencijos 3 straipsnio taikymo sritį, ir ar atitiko EŽTT praktikoje suformuluotus žiaurumo ir orumą žeminančio elgesio kriterijus¹⁹, tiesiog būdavo konstatuojama, kad Konvencijos reikalavimai nebuvo pažeisti [33; 34]²⁰. Taigi ir monistiniu požūriu grindžiamoje teisės sistemoje formaliai taikoma Konvencija gali reiškti jos reikalavimų ignoravimą ir produkuoti priešingus – Konvencijos neįgyvendinimo rezultatus.

Autonominiu vadinamas toks Konvencijos taikymo būdas, kai Konvenciją savarankiškai imasi aiškinti nacionalinis teismas, nesiremdamas atitinkama Konvencijos nuostata aiškinančia EŽTT praktika (paprastai dėl jos nebuvimo), arba toliau ją plėtoja atskleisdamas naujus Konvencijos teisės aspektus. Tai neišvengiamas ir nebūtinai neigiamas monistiniu požūriu į tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį grindžiamos teisinės sistemos reiškinys, nes tarptautinės teisės normos, inkorporuotos į vidaus teisę, pradeda savo naują santykinai savarankišką gyvenimą joje. Reikia pažymėti, kad autonominis Konvencijos taikymo būdas galimas tiek *ex ante*, tiek

¹⁹ EŽTT ne kartą yra konstatavęs, kad netinkamas elgesys pagal suformuotą praktiką patektų į Konvencijos 3 straipsnio reguliavimo sritį, jis turi pasiekti minimalų žiaurumo lygį. Šio minimalaus žiaurumo lygio vertinimas yra reliatyvus; jis priklauso nuo visų bylos aplinkybių (pvz., žr. *Peers v. Greece*, no. 28524/95, §§ 67–68, 74, ECHR 2001-III).

²⁰ Dabar prieš Lietuvą yra nagrinėjama ne viena byla dėl įvairių žeminančių orumą kalinimo sąlygų aspektų, pvz., žr. *Varnas prieš Lietuvą*, *Biržietis prieš Lietuvą*, *Jankovskis prieš Lietuvą*, *Vainorius prieš Lietuvą*, *Jankauskas prieš Lietuvą*.

ex post. *Ex ante* autonominio Konvencijos taikymo pavyzdžių nėra daug: mažai tikėtina, kad žmogaus teisių apsaugos klausimais esant pakankamai išplėtotai konstitucinei doktrinai, Lietuvos teismai, užuot rėmęsi ja, imtų vystyti Konvencijos teisę (ypač nesant relevantiškos bylai EŽTT praktikos). O taikydami Konvenciją *ex post*, teismai gali būti tiesiog priversti tai daryti, nes ir konstatavus Konvencijos pažeidimą, renkantis konkrečius jo vykdymo būdus ir priemones, nacionalinėms institucijoms paliekama plati diskrecijos laisvė. Šiame kontekste pažymėtina, kad netinkamas autonominis Konvencijos taikymas *ex post* gali tapti naujų pažeidimų bylose prieš Lietuvą priežastimi dėl EŽTT sprendimų nevykdymo. Pavyzdžiui, skirtinga LAT ir LVAT praktika bylose, kuriose buvę pareiškėjai bylinėjosi jau po to, kai Įstatymo, kuriame įtvirtinti ribojimai buvusiems KGB kadriniams darbuotojams įsidarbinti privačiame sektoriuje, buvo pripažinti pažeidžiančiais Konvenciją²¹, sudarė prielaidas buvusiems pareiškėjams EŽTT vėl į jį kreiptis, šį kartą dėl Teismo sprendimų nevykdymo²². LVAT nagrinėjo bylas pagal buvusių pareiškėjų byloje *Sidabras ir Džiautas prieš Lietuvą* [12] prašymus dėl žalos, padarytos įstatymų

²¹ EŽTT *Sidabro ir Džiauto* bei *Rainio ir Gasparavičiaus* bylose yra konstatavęs, kad ribojimai pagal Įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 2 straipsnį atitinkamiems asmenims dirbti privačiame sektoriuje yra neproporcingi Konvencijos 8 straipsnio požiūriu. Ribojimai neteko galios suėjęs šiame straipsnyje numatytam 10 metų ribojimo terminui.

²² EŽTT yra nagrinėjamas sujungtos *Sidabro, Džiauto ir Rainio* bylos prieš Lietuvą, pareiškimų Nr. 50421/08 ir 56213/08, kuriose buvę pareiškėjai EŽTT skundžiasi, kad Lietuva toliau pažeidžia jų Konvencijos garantuojamas teises dėl ankstesnių EŽTT sprendimų, priimtų minėtose jų bylose nevykdymo.

leidėjo neveikimu, atlyginimo delsiant priimti pagal Teismo sprendimą minėtoje byloje būtinus Įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ pakeitimus. Teismas 2008 m. balandžio 14 d. [35] ir 2008 m. balandžio 18 d. nutartyse [36], remdamasis EŽTT praktika, išaiškino, kad tiesiogiai taikydama Konvenciją ir atitinkamą Teismo sprendimą (tai šiuo atveju reišė negalėjimą atsisakyti pareiškėjus priimti į darbą privačiame sektoriuje), Lietuvos Respublika jį įgyvendina ir neatlieka neteisėtų veiksmų (neveikimo), pasireiškiančių sprendimo neįgyvendinimu. Taigi, nesant vienos iš valstybės civilinės atsakomybės sąlygų – valstybės institucijų neteisėtų veiksmų (neveikimo)²³, buvo užkirstas kelias Konvenciją tiesiogiai taikyti administraciniuose teismuose, taip kompensuojant įstatymų leidėjo neveikimą. LAT 2008 m. birželio 20 d. nutartyje [21], priimtoje atnaujintoje vieno iš buvusių pareiškėjų EŽTT civilinėje byloje dėl jo atleidimo iš darbo neteisėtumo, remdamasis EŽTT sprendimu byloje *Rainys ir Gasparavičius prieš Lietuvą* [13], iš esmės pripažino EŽTT sprendimų *res judicata* galią, laikydamas pareiškėjo atleidimo iš darbo neteisėtumą pritaikius Konvenciją pažeidžiantį įstatymą nekvestionuotina aplinkybe, tačiau pažymėjo, kad, tebegaliojant įstatymui, kurio konstitucingumas jau buvo tikrintas, negali būti teigiamai sprendžiamas ieškovo gražinimo į darbą klausimas, vadinasi, pats atleidimo iš dar-

²³ Manytina, kad delsimas priimti reikiamus teisės aktus vis dėlto turėjo būti pripažintas valstybės neteisėtais veiksmais, šiuo atveju nebuvo kitos būtinos valstybės civilinės atsakomybės sąlygos – pareiškėjai nepatyrė jokios konkrečios žalos, nes jų abiejų skundai buvo abstraktūs, hipotetiniai.

bo pripažinimas neteisėtu laikytina pakankama satisfakcija. Taigi, užuot sprendus nacionalinės teisės suderinimo su Konvencijos teise klausimą, atsižvelgiant į konkrečios konstitucinės justicijos bylos specifiką²⁴, EŽTT sprendimo *res judicata* teisinė galia buvo „pajungta“ vidaus teisės reikalavimams, nors logikos požiūriu tai yra sunkiai suvokiama, nes nacionalinė teisė tampa ir teisėta, ir neteisėta tuo pat metu. Kitoje LAT 2008 m. spalio 6 d. nutartyje [22], priimtoje EŽTT konstatuoto pažeidimo byloje *Jucys prieš Lietuvą* [14] pagrindu atnaujintoje civilinėje byloje, yra pateiktas autonominis *restitutio in integrum* principo aiškinimas EŽTT sprendimų vykdymo požiūriu. Nacionaliniai teismai negali kvestionuoti EŽTT sprendimo Konvencijos pažeidimo klausimu, tačiau kartu yra nevaržomi pritaikyti platesnes, negu pripažino būtinomis EŽTT, žmogaus teisių gynimo priemonės, jeigu jos įtvirtintos vidaus teisės sistemoje. Taigi proceso atnaujinimas nacionaliniuose teismuose gali būti priemonė EŽTT konstatuoto asmens teisių, garantuotų Konvencijoje, pažeidimo padariniams pašalinti ir pasiekti *restitutio in integrum* neviršijant nacionalinėje teisėje įtvirtintų žmogaus teisių garantijų ribų²⁵. Šiuo atveju regimos tam tikros Konvencijai palankaus, bet labiau dualisti-

nio požiūrio į jos taikymą užuomazgos, kai aiškiai atskiriamos Konvencijos ir EŽTT teisės sistemos, pabrėžiant Konvencijos subsidarių pobūdį, bet nurodoma ir būtinybė atsižvelgti į jos reikalavimus. Vis dėlto, priteisdamas papildomą turtinės ir (ar) neturtinės žalos atlyginimą, nacionalinis teismas turėtų būti ypač atsargus – juk pats EŽTT jį priteisia jau vadovaudamasis subsidarumo pagrindais, t. y. tik ta apimtimi, kuria tai nebuvo padaryta vidaus teismuose. Tad, priklausomai nuo daugmaž palankaus požiūrio, autonominis Konvencijos taikymas gali produkuoti ir pozityvius, ir neigatyvius rezultatus Konvencijos reikalavimų įgyvendinimo požiūriu.

Papildančiu Konvencijos taikymu vadinamas toks jos taikymo būdas, kai Konvencija remiamasi nacionalinio teismo argumentacijai (ir autoritetui) sustiprinti. Šis Konvencijos netiesioginio taikymo būdas LAT ir LVAT praktikoje yra gana plačiai paplitęs, nes nors bylai išspręsti iš esmės pakaktų nacionalinės teisės, papildomai pasitelkus Konvencijos teisės elementus, ši, naujai suskambėjusi, tarsi tampa įtikinamesnė [51, p. 628–705]. Šitaip taikant Konvenciją vartojamos įvairios formuluotės: „Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje taip pat nustatyta, kad“ [37], „teismas, be kita ko, remiasi ir EŽTT jurisprudencija“ [32], „analogiškos pozicijos laikosi ir EŽTT“ [44] ir pan., pabrėžiančios rėmimąsi Konvencija *inter alia*, nes paprastai kartu remiamasi ir atitinkama Konstitucijos norma ir konstitucine jurisprudencija. Konvencijos teisė šiuo atveju neturi lemiamos įtakos bylos išsprendimo rezultatui, tačiau negalima teigti, kad papildomai taikant Konvenciją nedaromas joks poveikis vidaus teisės atžvilgiu, nes Konvencijos teisės nuostatos pasilieka

²⁴ Konvencija turėtų turėti taikymo pirmenybę ir tų įstatymų, kurių konstitucingumas Konstituciniame Teisme buvo tirtas ir nenustatyta jų prieštaravimo Konstitucijai, atžvilgiu. Kitai vertintinos situacijos, kai kyla Konvencijos ir Konstitucijai prieštaraujančio teisinio reguliavimo nesuderinimas. Platesnė šių klausimų analizė būtų atskiro numatomo atlikti mokslinio tyrimo sudedamoji dalis, žr. pastabą I išnašoje *supra*.

²⁵ Teisėjų kolegija atnaujintoje civilinėje byloje nusprendė, kad pažeista pareiškėjo nuosavybės teisė bus tinkamai apginta greta EŽTT priteistos 25 000 eurų teisingo atlyginimo sumos papildomai priteisus 100 000 Lt palūkanų sumą.

darniai įpintos į vidaus teisės audinį, ne tik papuošdamos jį, bet ir sustiprindamos. Šis neabejotinai palankus galutinės instancijos teismų požiūris į Konvencijos taikymą leidžia skleistis ir jos, kaip supranacionalinės teisės šaltinio, autoritetui, kartu skatinant Konvencijos taikymą žemesnių instancijų teismuose, o tai reiškia ir naujų Konvencijos pažeidimų prevenciją Konvencijos teisės įgyvendinimo atžvilgiu.

Toliau aptariami Konvencijos taikymo būdai akivaizdžiai peržengia Konvencijos, kaip vidaus teisės instrumento, taikymo ribas, nes yra naudojami nacionalinės teisės ir Konvencijos nesuderinimus spręsti pastarajai palankia linkme, tad labiau nukreipti į Konvencijos, kaip supranacionalinės teisės, įgyvendinimo užtikrinimą

Harmonizuojančiu (*derinamuoju*) **aiškinimu** vadinamas toks Konvencijos taikymo būdas, kai byla yra išsprendžiama remiantis nacionalinės teisės normomis, bet papildytų naujais „konvenciniais“ elementais. Tikėtina, kad nacionalinės teisės nuostatų nepapildžius Konvencijos teisės elementais, byloje būtų priimtas kitoks galutinis sprendimas. Tad, viena vertus, nacionalinė teisė suderinama su Konvencijos reikalavimais siekiant įgyvendinti valstybės prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus, kita vertus, taikant Konvencijos teisę šiuo būdu atskleidžiami nauji, papildomi nacionalinės teisės aspektai. Suderinant Lietuvos teisės nuostatas su Konvencijos standartais tiek *ex ante*, tiek *ex post*, sprendžiamos ir pavienės Lietuvos teisės ydos, ir kai kurios dažnai pasikartojančios, sisteminės problemos. Antai bylose dėl asmenų pripažinimo neveiksniais LAT *ex ante*²⁶ suderino CK ir CPK nuostatas su

Konvencijos teisės reikalavimais [23; 24]. Remdamasis Konstitucijos 22 straipsniu ir Konvencijos 8 straipsniu bei EŽTT praktika [15], teismas atkreipė dėmesį į būtinumą neveiksnumo nustatymą vertinti kaip *ultima ratio* ir CPK 464 straipsnio 1 dalį išaiškino kaip reiškiančią būtiną tiesioginį tokio asmens dalyvavimą teismo procese, o CK 2.10 straipsnio 1 dalies ir Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 4 straipsnio nuostatose įtvirtintą neveiksnumo nustatymo medicininių kriterijų: asmens psichikos liga ar proto negalia, papildė būtinu nustatyti juridinius kriterijumi – psichikos ligos ar proto negalios nulemtas asmens negalėjimo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti konkretus pasireiškimas ir mastas. Daugelyje bylų harmonizuojantis Konvencijos taikymas atliekamas *ex post*. Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo išplėtotą konstitucinį imperatyvą, pagal kurį valstybės pareigūnų asmeniui padaryta žala negali būti neatlyginama [5] ir EŽTT praktiką *inter alia* bylose prieš Lietuvą, kuriose buvo konstatuoti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimai dėl pernelyg ilgos bylų nagrinėjimo trukmės²⁷, Lietuvos teismų praktikoje suderinus CK 6.272 straipsnio taikymą suformuota veiksminga teisinės gynybos priemonė²⁸ dėl pernelyg ilgos bylų nagrinėjimo trukmės bendrosios kompetencijos [26–29] ir administraciniuose teismuose [39]. LVAT

teisių užtikrinimo problemomis, priimtas tik 2012 m. vasario 14 d.

²⁷ Iš EŽTT priimtų 66 sprendimų bylose prieš Lietuvą, kuriose konstatuotas bent vienas Konvencijos pažeidimas, 25 sprendimuose pažeidimas (-ai) buvo nustatytas (-i) dėl pernelyg ilgos civilinių, baudžiamųjų ar administracinių procesų trukmės.

²⁸ Atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT vis dar nėra pripažinęs, jog Lietuvoje yra veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė dėl pernelyg ilgos bylų nagrinėjimo trukmės.

²⁶ Pirmasis EŽTT sprendimas byloje *D.D. prieš Lietuvą*, susijęs su psichikos negalia turinčių asmenų

praktikoje *ex post* harmonizuotos Administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 3 dalies nuostatos byloje dėl rėmimosi įslaptinta informacija kaip įrodymais teisme: pvz., 2011 m. sausio 31 d. sprendime [41], atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarime [6] ir EŽTT 2010 m. liepos 6 d. sprendimuose byloje *Pocius prieš Lietuvą* [16] ir *Užu-kauskas prieš Lietuvą* [17]²⁹ suformuluotus reikalavimus, suformuota praktika dėl draudimo grįsti teismo sprendimus vien įslaptinta informacija. Harmonizuojantis Konvencijos taikymas Lietuvos LVAT praktikoje vyksta ir byloje dėl kalinamų asmenų teisių pažeidimų laisvės atėmimo įstaigose, kai remiantis EŽTT suformuotais kriterijais ne tik nustatomi Konvencijos 3 straipsnio pažeidimai, bet ir pabrėžiama valstybės pareiga, neatsižvelgiant į finansinius ar kitokius sunkumus, organizuoti savo kalėjimų sistemą taip, kad būtų užtikrinta pagarba kalinių orumui, kurios nevykdant atsiranda valstybės pareiga atlyginti žalą dėl šiuo požiūriu netinkamo valdžios institucijų veikimo [40]. Harmonizuojantis Konvencijos aiškinimo būdas teikia galimybę teismams ne tik užtikrinti Konvencijos reikalavimų įgyvendinimą, bet, kartu taikant ir atitinkamas konstitucines nuostatas, sušvelninti supranacionalinės teisės daromą įtaką nacionalinei teisei.

Tiesioginiu Konvencijos taikymu vadinami tik tie atvejai, kai byla išsprendžiama remiantis vien atitinkamomis Konvenci-

jos nuostatomis³⁰ – šiuo atveju Konvencijos teisės normos tampa materialiniu, nepriklausomu bylos išsprendimo teisiniu pagrindu, taikant jas tiek *ex ante*, tiek *ex post*. Tiesioginis Konvencijos taikymas dažniausiai sietinas su dviejų tipų situacijomis – pirmiausia, Konvencija tiesiogiai taikoma užpildant esamas vidaus teisės spragas, antra, esant harmonizuojančiu aiškinimu neišsprendžiamam konfliktui tarp Konvencijos ir Lietuvos teisės, prioritetiškai taikoma Konvencija. Tiek LAT, tiek LVAT praktikoje daugiausiai pasitaiko pirmojo tipo situacijai priskirtinų teismų praktikos pavyzdžių, nes atvirai pripažinti konfliktines situacijas teismai vengia. Paminėtina gausi LVAT praktika dėl tiesioginio Konvencijos taikymo užtikrinant teisės į teisingą teismą procesines ir materialines garantijas. LVAT, nekvestionuodamas Konvencijos 6 straipsnio reikalavimų taikymo administracinėms byloms³¹, dar 2007 m. yra konstatavęs, kad ratifikavus Konvenciją ATPK nebuvo išsamiai papildytas

³⁰ Dėl tiesioginio tarptautinių sutarčių taikymo sąvokos teisės literatūroje nėra bendro sutarimo. Dažnai tarptautinių sutarčių tiesioginio taikymo (*direct applicability*) sąvoka vartojama platesnioje reikšmėje, apimančia tiek rėmimąsi tarptautinės sutarties nuostatomis, tiek nuorodomis į jas, t. y. sinonimiškai tiesioginio veikimo (*direct effect*) sąvokai, tai reiškia, kad: 1) tiek privatūs asmenys, tiek valdžios institucijos tarptautinės sutarties nuostatomis gali remtis tiesiogiai, nes 2) norint taikyti tarptautinę sutartį nebūtina jos normas perkelti į nacionalinę teisę. Šio straipsnio kontekste Konvencijos tiesioginio taikymo sąvoka vartojama siauresnioje reikšmėje, apimančia tik tuos atvejus, kai šios tarptautinės sutarties normos tampa nepriklausomu nacionalinio teismo sprendimo teisiniu pagrindu.

³¹ LVAT, remdamasis EŽTT suformuotais kriterijais (teisinė pažeidimo klasifikacija, pažeidimo pobūdis ir sankcijos, kuri gali būti skiriama pažeidėjui, griežtumas), yra pasisakęs Konvencijos 6 straipsnio baudžiamosioms byloms formuluojamų reikalavimų taikymo administracinėms byloms, pvz., žr. LVAT 2011 m. lapkričio 18 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2619/2011.

procesinėmis normomis, įtvirtinančiomis teisę į teisingą teismo procesą, tačiau tai neatleidžia teismo, vykdančio teisingumą, ir institucijų, rengiančių administracinio teisės pažeidimo bylą teisminiam nagrinėjimui, renkančių įrodymus, nuo pareigos užtikrinti asmenims, traukiamiems administracinę atsakomybę, teisę į teisingą teismo procesą pagal tuos standartus, kurie yra pripažįstami EŽTT praktikoje [42]. LAT 2010 m. gegužės 24 d. nutartyje [30] tiesiogiai taikydama Konvenciją *ex ante* nagrinėjo valstybės atsakomybę už pozityviųjų pareigų nevykdymą dėl galbūt netinkamos medicinos priežiūros psichikos ligonio padaryto gyvybės atėmimo kontekste klausimą. LAT, remdamasis Konvencija ir ją aiškinančia EŽTT praktika, pabrėžė teismų pareigą nustatyti, ar valstybės institucijos padarė viską, ko iš jų galima pagrįstai tikėtis, žmogaus gyvybei apsaugoti, o tai tam tikrais atvejais gali reikšti ir valstybės atsakomybę už privataus asmens veiksmus (kitais tariant, horizontalų valstybės prisiimtų įsipareigojimų pagal Konvenciją veikimą). LVAT tiesiogiai taikydama Konvenciją *ex post* 2010 m. lapkričio 29 d. nutartyje [43] suformavo valstybės atsakomybę už neteisėtus veiksmus, pažeidžiančius Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintą teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, pasireiškiančius legislatyvine omisija (kurios sampratą teismas kildino iš konstitucinės jurisprudencijos), t. y. CK 2.27 straipsnyje numatyto įstatymo, nustatančio lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką, nepriėmimu. Atsižvelgiant į tai, kad EŽTT byloje *L. prieš Lietuvą* [18] jau buvo konstatavęs minėtos nacionalinės teisės spragos nesuderinimą su Konvencijos 8 straipsnio reikalavimais, minėtas LVAT sprendimas reiškia ir kompensacinio teismų vaidmens

atlikimo užtikrinimą, sprendžiant EŽTT *L. prieš Lietuvą* sprendimo nevykdymo problemą dėl įstatymų leidėjo neveikimo, *ad hoc* užpildant Konvencijai prieštaraujančių vidaus teisės spragą. Taigi, šiuo išskirtiniu atveju nacionalinės teisės spraga *per se* lėmė jos nesuderinimą su Konvencijos teise, kuris buvo išspręstas tiesiogiai taikant Konvenciją. Vis dėlto tokių atvejų, kai Lietuvos teismų praktikoje atvirai konstatuojamas Lietuvos ir Konvencijos teisės nesuderinimas, suteikiant taikymo prioritetą pastarajai, nėra daug. Pirmiausia dėl to, kad juos sprendami teismai neišvengiamai įsiterptų į įstatymų leidėjo veiklos sritį, tad daugeliu atvejų pasitenkinama derinamuoju Konvencijos aiškinimu. Be to, ordinariniuose teismuose vis labiau didėja jurisprudencinės Konstitucijos tiesioginio taikymo tendencija, užgožianti Konvencijos tiesioginio taikymo poreikį ir būtinybę, nes, aptikus nacionalinės ir Konvencijos teisės neatitiktį, implikuojančią būtinybę koreguoti vidaus teisės nuostatų turinį, naujo ar papildomo nuostatų turinio ištakų teismai pirmiausia linkę ieškoti nacionalinėje konstitucinėje teisėje³². Šitaip tarsi neutralizuojama supranacionalinė Konvencijos dimensija, didžiausią svorį įgyjanti Konvenciją taikant tiesiogiai. Iš tiesų, tiesioginis Konvencijos taikymo būdas

³² Ir LAT, ir LVAT yra sprendę bylas dėl teisės į susirinkimų laisvę užtikrinimo mažumoms priklausančioms asmenims. LVAT valstybės pozityvias pareigas užtikrinti veiksmingą naudojimąsi taikių susirinkimų teise atskleidė tiesiogiai taikydama Konvencijos 11 straipsnį ir jį aiškinančią EŽTT praktiką, plačiau žr. LVAT 2010 m. gegužės 7 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS⁸²² – 339/2010. LAT tas pačias valstybės pozityvias pareigas pirmiausia kildino iš Konstitucijos 36 straipsnyje įtvirtintos susirinkimų laisvės ir relevantiškos konstitucinės jurisprudencijos, konkrečiam jų turiniui atskleisti pasitelkdamas ir Konvencijos 11 straipsnį aiškinančią EŽTT jurisprudenciją, plačiau žr. LAT 2011 m. balandžio 4 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-144/2011.

pasižymi gana paradoksaliu poveikiu, kai, viena vertus, Konvencijos teisei leidžiama giliausiai įsiskverbti į vidaus teisę, atvirai ją keičiant, kita vertus, tai daroma siekiant užtikrinti pagal Konvenciją prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimą, tad Konvencijos, kaip sudedamosios vidaus teisės dalies, reikšmę iš esmės nustelbia Konvencijos, kaip supranacionalinės teisės, reikšmė.

Išvados

Normatyvinės ir (ar) biheivoristinės Konvencijai taikyti turinčios įtakos prielaidos ir atitinkamos Konvencijos taikymo formos (*ex ante* ar *ex post*) kiekvienu konkrečiu atveju lemia pasirenkamą Konvencijos teisės taikymo būdą Lietuvos teismuose ir kartu Konvencijos taikymo rezultatą nacionalinės teisės požiūriu (vidaus teisės turiniui apskritai ir konkrečios nacionaliniame teisme nagrinėjamos bylos baigčiai) ir Konvencijos teisės požiūriu (sukeliama naujų pažeidimų grėsmė arba atliekama jų prevencija, užtikrinamas EŽTT sprendimų įgyvendinimas arba padidėja tikimybė sulaukti Konvencijos pažeidimų dėl jų nevykdymo).

Pateiktoji Konvencijos taikymo būdų klasifikacija, grindžiama teismų požiūriu į šį procesą sąsajomis su galimais jo padariniais, rodo kokybinį Konvencijos internalizavimo aspektą. Tai, kad Lietuvos teismų praktikoje vyrauja išimtinai monistinis požiūris į Konvencijos ir EŽTT praktikos taikymą, nereiškia vien palankaus nusistatymo Konvencijos teisės atžvilgiu, tai rodo formalus ir iš dalies autonominis Konvencijos taikymo būdai. Konvenciją tiesmu-

kai suprantant kaip „vieną iš“ vidaus teisės instrumentų, neatsižvelgiant į tarptautinę jos dimensiją, blokuojamas jos supranacionalinio pobūdžio nulemiamas skverbimasis į vidaus teisę, kartu kyla ir Konvencijos reikalavimų neužtikrinimo pavojus. Kita vertus, Konvencijai palankus teismų požiūris, didėjančia kryptimi regimas taikant Konvenciją papildančiu, harmonizuojančiu aiškinimo ir tiesioginio taikymo būdais, nulemia ne tik vis gilesnį jos poveikį Lietuvos teisei, bet ir didėjančią Konvencijos tarptautinės (ir supranacionalinės) dimensijos reikšmę.

Nagrinėjant Konvencijos, kaip vidaus teisės instrumento, taikymo būdus Lietuvos teismuose, visa apimtimi atskleidžiama teismų vaidmens reikšmė įgyvendinant Konvenciją. Teismų vaidmens išskirtinumas pasireiškia nuoseklus Konvencijos *internalizavimo* proceso Lietuvos teisėje užtikrinimu, „sukabinant“ nacionalinės ir tarptautinės teisės standartus, prireikus, gebant kompensuoti kitų valdžios institucijų neveikimą. Kita vertus, atskleidžiami ir šio proceso probleminiai aspektai, ypač būdingi tokioms monistiniu požiūriu į nacionalinės ir tarptautinės teisės santykį grindžiamoms teisės sistemoms, kokia yra Lietuva. Lietuvos galutinės instancijos teismų praktikoje kol kas pasigendama suvokimo, kad Konvencijos inkorporavimas į vidaus teisę savaime nereiškia automatinio *visų* ją aiškinančių EŽTT praktikos nuostatų perkėlimo, neatsižvelgiant į nacionalinės teisės savitumą. Taigi, ateityje Lietuvos teismuose Konvencijos atžvilgiu turėtų išivyrėti labiau „dualistinė“ orientacija (tai nereiškia, kad mažiau jai palanki).

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014; 1996, nr. 64-1501; 1996, nr. 122-2863; 2002, nr. 65-2629; 2003, nr. 14-540; 2003, 32-1315; 2003, nr. 32-1316; 2004, nr. 111-4123; 2004, nr. 111-4124; 2006, nr. 48-1701.
2. 1995 m. balandžio 27 d. įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 37-913.
3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, 2000, nr. 96-3016, 2011.

Jurisprudencija

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

4. LRKT 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 9-199.
5. LRKT 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 90-3529; nr. 137 (atitaisymas).
6. LRKT 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 10 straipsnio 4 dalies (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija), 11 straipsnio (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija) 1, 2 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 54-2097.
7. LRKT 2002 m. balandžio 25 d. sprendimas „Dėl prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl kultūros įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo tvarkos“ (1995 m. birželio 13 d. įstatymo Nr. I-947 redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 120 straipsnio 2 daliai, Europos vietos savivaldos chartijos

3 straipsnio 1 daliai, 4 straipsnio 2 ir 5 dalims, 6 straipsnio 1 daliai, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 28 d. nutarimo Nr. 1320 „Dėl Lietuvos nepriklausomybės signatarų namų ir Lietuvos menininkų rūmų“ 2.4 punktą neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 120 straipsnio 2 daliai, Europos vietos savivaldos chartijos 3 straipsnio 1 daliai, 4 straipsnio 2 ir 5 dalims, 6 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 4 punktu ir 6 straipsnio 1 dalies 13 punktu“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 44-1679.

8. LRKT 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Vilniaus apygardos teismo prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. liepos 22 d. dekretas Nr. 164 „Dėl apylinkių teismų teisėjų, teismų pirmininkų atleidimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Palmira Linkevičienė atleista iš Biržų rajono apylinkės teismo teisėjos ir šio teismo pirmininkės pareigų, savo turiniu ir pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą priėmimo tvarką neprieštarauja Konstitucijai, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo nuostatomis, taip pat ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalis neprieštarauja Konstitucijai ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 53-1816.

Europos Žmogaus Teisių Teismas

9. EŽTT 1986 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *James ir kiti v. Jungtinė Karalystė*, pareiškimo Nr. 8793/79.
10. EŽTT plenarinės sesijos 1968 m. liepos 23 d. sprendimas „*Belgian Linguistic*“ byloje, pareiškimų Nr. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64.
11. EŽTT plenarinės sesijos 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje *Handyside v. Jungtinė Karalystė*, pareiškimo Nr. 5493/72.
12. EŽTT 2004 m. liepos 27 d. sprendimas byloje *Sidabras ir Džiautas prieš Lietuvą*, pareiškimų Nr. 55480/00, 59330/00.
13. EŽTT 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas byloje *Rainys ir Gasparavičius prieš Lietuvą*, pareiškimų Nr. 70665/01; 74345/01.

14. EŽTT 2008 m. sausio 8 d. sprendimas byloje *Jucys prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 5457/03.
15. EŽTT 2008 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Štukaturov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 44009/05.
16. EŽTT 2010 m. liepos 6 d. sprendimas byloje *Pocius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 35601/04.
17. EŽTT 2010 m. liepos 6 d. sprendimas byloje *Užkauskas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 16964/04.
18. EŽTT 2007 m. rugsėjo 11 d. sprendimas byloje *L. prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 27527/03.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

19. LAT 2006 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-20/2006.
20. LAT 2005 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-393/2005.
21. LAT 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326/2008.
22. LAT 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-363/2008.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-328/2007.
24. LAT 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2008.
25. LAT 2010 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-382/2010.
26. LAT 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-7/2007.
27. LAT 2009 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-5/2009.
28. LAT 2010 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-75/2010.
29. LAT 2011 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-375/2011.
30. LAT 2010 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-184/2010.
31. LAT 2009 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-402/2009.
32. LAT 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2011.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

33. LVAT 2006 m. vasario 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁵-774 / 2006.
34. LVAT 2008 m. lapkričio 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1893/2008.
35. LVAT 2008 m. balandžio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A³-164-08.

36. LVAT 2008 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁴⁸-58/08.
37. LVAT 2011 m. liepos 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1354/2011.
38. LVAT 2012 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1463/2012.
39. LVAT 2010 m. birželio 23 d. nutartis Administracinė byla Nr. A⁸⁵⁸-940/2010.
40. LVAT 2012 m. kovo 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1160/2012.
41. LVAT 2011 m. sausio 31 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-57/2011.
42. LVAT 2011 m. rugsėjo 9 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. N⁶²-4510/2011.
43. LVAT 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1452/2010.
44. LVAT 2010 m. rugsėjo 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1064/2010.

Specialioji literatūra

45. CHRISTOFFERSEN, Jonas. *Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the European Convention on Human Rights*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.
46. HELFER, R. Laurence. Redesigning the European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deed Structural Principle of the European Human Rights Regime. *The European Journal of International Law*, 2008, Vol. 19, no. 1, p. 125–159 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ejil.oxfordjournals.org/search?submit=yes&fulltext=helfer&x=11&y=11>>.
47. JOČIENĖ, D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
48. KOH, H. How is International Law Enforced. *Indiana Law Journal*, 1999, Fall, Volume 74, Issue 4, p. 1397–1417 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.repository.law.indiana.edu/>>.
49. KŪRIS, E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją. *Teisė*, 2004, t. 50, p. 78–93.
50. NOLLKAEMPER, André. *National Courts and the International Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
51. WATERS, A. Melissa. Creeping Monism: the Judicial Trend toward Interpretive Incorporation of Human Rights Treaties. *Columbia Law Review*, 2007, Vol. 107 no. 3, p. 628–705 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=934108>.

THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS BEFORE THE LITHUANIAN COURTS OF LAST RESORT

Karolina Bubnytė

S u m m a r y

The article deals with a qualitative aspect of the internalization of the European Convention on Human Rights through analysis of the application of the Convention in the case law of the Lithuanian courts of last resort (namely, the Lithuanian Supreme Court and Lithuanian Supreme Administrative Court). In the first part of the article the factors influencing the process at issue are discussed – both normative and behaviouristic, in order to disclose the context of the said process. The conclusion is made that even purely monistic system, as that formally enshrined in the Lithuanian law, in reality does not always mean a friendly and open position of the Lithuanian courts towards a conventional law, especially if its international (and supranational) nature is left out of consideration.

In the second part of this article possible forms and methods of application of the ECHR are distinguished and discussed. The form of “ex post” application of the Convention refers to the situation where some case at a national level is dealt with after the adoption of a relevant judgment of ECtHR against Lithuania, while the form of “ex ante” application of the Convention refers to the situation where no such judgments exist. The methods of application of the Convention are understood as the tools used by the domestic courts while internalising its standards and help to answer the question what the courts “re-

ally do” with this international (and supranational) legal instrument of sui generis nature, which, upon its incorporation became a constituent part of Lithuanian legal system. To answer this question properly, the methods of consistent interpretation (as reflecting indirect effect of international law) and that of direct application, commonly distinguished in legal doctrine, are not sufficient, as they do not reflect an entire scale of the domestic courts’ attitude towards the application of the Convention. Accordingly, referring to the relevant case law of the said above Lithuanian courts, some additional methods of indirect application are distinguished: that of formal, autonomous and supplementary application.

The analysis of all these methods reveal some problematic issues in the process of application of the ECHR before the Lithuanian courts, namely, regarding a formal monistic approach and improper autonomous interpretation of the ECHR by the domestic courts, which both menace to cause new violations of the Convention. Nevertheless, one can conclude that the Lithuanian courts in managing both – to ensure a steadily growing process of the internalisation of the Convention, on one hand, and the internationalisation of domestic law, on the other, play the most outstanding role in the process of the implementation of the conventional standards in Lithuanian law.

Įteikta 2012 m. gruodžio 21 d.

Priimta publikuoti 2013 m. kovo 21 d.